

Le divisioni regionali in un mondo di reti: esplorazione di un paradosso

per Giuseppe DEMATTEIS, Torino

Il concetto tradizionale di regione geografica si fonda su un presupposto spaziale di *continuità areale* e su un presupposto temporale di *stabilità*.

Dal punto di vista spaziale questa concezione deriva dall'archetipo vicino = simile / lontano = diverso. Infatti solo se luoghi vicini hanno attributi o interazioni simili, li possiamo aggregare tra loro in modo da formare regioni omogenee oppure nodali.

Ciò poteva valere in un mondo non direttamente dominato e modellato da interazioni a rete su lunghe distanze, come quelle che oggi possono connettere ogni luogo con ogni altro sulla faccia della Terra, rendendo così simili loro luoghi anche molto lontani (come p. es. le Borse valori di New York, Londra, Parigi e Tokyo). D'altra parte queste interconnessioni e rete, attraversando i vecchi tessuti connettivi regionali tendono a disarticolargli e a riprodurre al loro interno diversità e squilibri dello stesso ordine di quelli registrabili a scala planetaria (p.es. la marginalità metropolitana). Sotto la spinta dell'innovazione tecnologica e organizzativa, tale processo ha subito negli ultimi vent'anni una forte accelerazione e ciò mette in forse anche l'altro presupposto della regione, quello della stabilità nel tempo, cioè della sua identità.

La crisi della regione a tutti i livelli (compreso in molti casi quello della regione politica per eccellenza, cioè dello Stato) fa prevedere che la gerarchia spaziale tenda in futuro ad articolarsi su due soli livelli «forti» (corrispondenti cioè a sistemi coesi, riconoscibili): quello planetario e quello locale, eliminando le unità territoriali intermedie. Ciò sembra però smentito da una serie di fatti come:

- a) il persistente vigore delle rivendicazioni regionalistiche specie come aggregazioni d'interessi su basi culturali comuni;
- b) il fatto che il «locale» (inteso come spazio della vita quotidiana) nell'era dell'automobile e delle comunicazioni é un macro-locale di dimensioni tendenzialmente regionali,
- c) che i nodi delle reti planetarie (imprese multilocalizzate, mercati specializzati, grandi

città, poli tecnologici ecc.) attingono le loro capacità innovative (quindi la loro competitività) da substrati regionali specifici, il cui ruolo diventa così strategico anche alla scala globale.

Questi argomenti verranno sviluppati con principale riferimento al caso italiano.



El professor Dematteis, de Torí mentre pronunciava la seva conferència sobre la divisió regional

Les divisions regionals en un món de xarxes: exploració d'una paradoxa

per Giuseppe DEMATTEIS

El concepte tradicional de regió geogràfica té el fonament en un pressupòsit espacial de *continuitat de superfície* i en un pressupòsit temporal d'*estabilitat*.

Des del punt de vista espacial aquesta concepció deriva de l'arquetipus veí = semblant / llunyà = diferent. En realitat, només si els llocs veïns tenen atributs o interaccions semblants, els podem unir per a formar regions homogènies o bé nodals.

Això podia ésser vàlid en un món que no estava modelat directament i dominat per interaccions en forma de xarxes a llargues distàncies, com les que avui poden connectar cada lloc amb cada altre lloc en la superfície de la Terra, fent d'aquesta manera semblants llocs fins i tot molt allunyats (com, per exemple, la Borsa de valors de Nova York, Londres, París i Tokio). D'altra banda, aquestes interconnexions de les xarxes, que travessen els teixits vells de connexions regionals, tendeixen a desarticular-se i a reproduir al seu interior diferències i desequilibris del mateix ordre dels que es registren a escala planetària (per exemple, la marginalitat metropolitana).

A causa de l'impuls de la innovació tecnològica i organitzativa, aquest procés ha experimentat en els darrers últims vint anys una acceleració molt forta i això posa en dubte l'altre pressupòsit sobre la regió, que és el de l'estabilitat en el temps, això és, el de la seva identitat.

La crisi de la regió a tots els nivells (comprentent-hi, en molts casos, el de la regió política per excel·lència, això és, l'Estat) fa preveure que la jerarquia espacial tendeixi en el futur a articular-se només en dos nivells «forts» (que corresponen a sistemes que es poden reconèixer al mateix temps): el planetari i el local, eliminant les unitats intermèdies. En canvi, això sembla que és negat per una sèrie de fets, com:

- a) el vigor continuat de les reivindicacions regionalistes com a conjunt d'interessos amb una base cultural comuna;
- b) el fet que el nivell «local» (considerat com l'espai de la vida quotidiana) a l'era de l'automòbil i de les comunicacions, és un «macro-local» d'una grandària que tendeix a la d'un nivell regional;
- c) que els nodes de la xarxa planetària (empreses localitzades en ciutats diverses, ciutats grans, mercats especialitzats, pols tecnològics) assoleixen la seva capacitat innovadora (i per consegüent, la seva competitivitat) en fonaments regionals específics, el paper dels quals també esdevé estratègic a escala global.

Aquests arguments es desenvoluparan amb una referència especial al cas italià.

Un cop acabada la intervenció del professor Dematteis, el coordinador professor Ferras va concedir la paraula al professor de Ginebra, Claude Raffestin.